

18. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп.45. – Спр.572.
19. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп.46. – Спр.1611.
20. Лисенко О., Першина Т. Відродження державного управління в УРСР (1943-1945 рр) / О.Лисенко, Т.Першина // Нариси державної служби в Україні / [О.Г.Гаркуша, Є.І.Бородін, С.В.Віднянський та ін.; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.; Голов. упр. держ. служби України; Ін-т історії НАН України. – К.: Ніка-Центр, 2008. – С.335-352.
21. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.4575.
22. Терлюк І. Росіяни західних областей України (1944-1946): етносоціальне дослідження / І.Терлюк. – Львів: Центр Європи, 1997. – 175 с.
23. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.402.
24. ДАЛО. – Ф.П-3. – Оп.2. – Спр.107.

Starodubets G. M. The Problem of the Fluctuation of the Personnel in the System of the Party-Soviet Management of the Western Regions of Ukraine in 1944 and the First Half of 1946 years.

The problem of the leading party-soviet personnel liquidity/changing on the territory of western regions of Ukraine in 1944 – first half of 1946 years is analyzed. The reasons and the scope of the spreading of this notion in the frame of forming of the management nomenclature organization in this region are described.

Key words: party nomenclature, leading personnel, Western Ukraine, personnel liquidity, soviet power.

Стародубец Г. Н. Проблема текучести кадров в системе партийно-советского управления западных областей Украины в 1944 – первой половине 1946 гг.

Рассматривается проблема текучести/сменяемости руководящих партийно-советских кадров в западных областях Украины в 1944-первой половине 1946 гг. Раскрываются причины и масштабы распространения этого явления в контексте формирования в регионе номенклатурной организации управления.

Ключевые слова: партийная номенклатура, руководящие кадры, Западная Украина, сменяемость кадров, советская власть.

УДК 37.08.001.26(477.53)“19/450.5”

Д. П. Василенко

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СКЛАДУ В ШКОЛАХ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 40-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Проаналізовано стан кадрового забезпечення в школах Полтавської області в другій половині 40-х років ХХ століття. На основі архівних матеріалів проведено аналіз даних щодо процесу забезпечення навчальних закладів області новими педагогічними працівниками. Вказані основні проблеми, що впливали на коливання показників кадрового складу шкіл Полтавщини.

Ключові слова: народна освіта, школа, Полтавська область, Відділ народної освіти, кадри, вчитель.

Сьогодення української освіти нерозривно пов'язано із шкільною освітою радянського періоду. Її спадщина справила значний вплив на сучасний процес розвитку вітчизняної середньої освіти, але не зважаючи на це, проблематика є не до кінця вивченою та проаналізованою. Розглядаючи реформу української освіти та нові правила щодо забезпечення навчальних закладів учительськими колективами, неможливо не звернутися до повоєнної кадрової політики, що проводилася в школах. Оскільки на сучасному етапі розвитку українська шкільна освіта знаходиться на порозі абсолютно нового етапу свого розвитку, це можна порівняти з процесами, які відбувалися й в радянській школі другої половини 40-х років ХХ століття.

Наукова новизна ґрунтується на нестудійованих питаннях забезпечення та трансформування на сучасний лад колишньої радянської системи освіти. Для прийняття правильних рішень у цьому напрямку необхідно досконально вивчити та проаналізувати систему повоєнної радянської середньої освіти, щоб робити ґрунтовні кроки для розвитку сучасної української середньої освіти.

Об'єкт дослідження – повоєнна відбудова галузі шкільної освіти України в другій половині 40-х років ХХ століття, через призму кадрового забезпечення шкіл педагогічними працівниками, які сприяли б вихованню ідеологічно “грамотного” покоління молоді. Предметом дослідження стало укомплектування педколективами шкіл Полтавської області в другій половині 40-х років ХХ століття.

Метою дослідження є аналіз проблем та перспектив процесу повоєнного забезпечення педагогічними працівниками шкільної освіти Полтавщини в другій половині 40-х років ХХ століття.

Завдання студії ґрунтуються на докладному вивченні методів та механізмів перебігу повоєнного відновлення педагогічного складу освітньої галузі на прикладі Полтавської області в другій половині 40-х роках ХХ століття та в підсумку розкрити їхній зміст.

Основу джерельної бази статті становлять архівні матеріали Державного архіву Полтавської області, деякі з них публікуються вперше.

Певні аспекти досліджуваної тематики можна віднайти у працях таких науковців як Є. Сайдакова [1], П. Шемет [2], Г. Москалик [3], Ю. Пугасей [4], О. Осташко [5], М. Кабатченко [6]. У їхніх працях висвітлюються

нормативні акти, рішення та заходи влади, які були прийняті в галузі середньої шкільної освіти у період повної відбудови, висвітлюється стан галузі в країні.

Незважаючи на те, що деякі аспекти студійованої проблематики аналізувалися науковцями, варто відзначити, що на сьогодні заявлена тематика ще не стала предметом окремого наукового дослідження.

У результаті звільнення території Полтавської області від німецьких військ у жовтні 1943 року постало питання про кадрове наповнення шкіл та керуючих органів освіти кваліфікованими педагогічними працівниками.

У ході дослідження були виділені основні причини недостатності кадрового забезпечення в освітній галузі:

- велика частина педагогів загинули в роки війни;
- студенти педагогічних навчальних закладів у результаті війни не встигли закінчити навчання;
- постійний рух педкадрів у зв'язку із незадовільним матеріально-побутовим зстановищем;
- знищення значної частини шкіл в області;
- непопулярність професії педагога.

Далі детально розглянемо статистичні показники щодо забезпеченості шкіл вчителями, що представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. Забезпеченість шкіл Полтавської області педагогічними кадрами в 1943-1950 н. р.

Учителів з	Навчальний рік						
	1943-1944	1944-1945	1945-1946	1946-1947	1947-1948	1948-1949	1949-1950
вищою	1758	2187	2176	1538	1753	1635	2224
незакінченою вищою	2542	2733	2720	3049	2518	644	710
середньою педагогічною	–	–	–	–	7210	6185	7453
незакінченою середньою педагогічною	–	–	–	–	–	–	–
середньою	4050	5904	5980	7813	1183	1026	943
незакінченою середньою	231	952	900	–	–	500	170
Разом	8581	11776	11776	12400	12670	12790	11500

На кінець 1943-1944 н.р. у школах області працювало 8581 учитель, такої кількості не вистачало, потрібно було ще 919 кваліфікованих спеціалістів. Так наприклад, для 1-4 класів необхідно було 243 вчителів, для 5-10 класів 671. Поповнення педагогічного складу відбувалось за рахунок курсантів (осіб, що не мали спеціальної педагогічної освіти, але отримали середню освіту – Д. В.), які працювали не за фахом [7].

У 1944-1945 н.р. у школах області працювало 11776 учителів, що повністю задовольняло потреби освітньої сфери. До початку 1945-1946 н.р. в полтавській області було підготовано на річних курсах 120 осіб, для 1-4 класів і 240 осіб для 6-7. Програма по підвищенню кваліфікації була проведена в липні 1945 року, до неї залучили 390 осіб: вчителів 1-4 класів, викладачів історії, мови й літератури, математики, фізики, директорів СШ та зав. РайВНО. У кожному районі проводилися двотижневі семінари для вчителів початкових шкіл та вчителів старших класів за їх фахом. [8, арк.10].

1945-1946 н.р. школи області мали повністю укомплектований штат, фактично працювало 11776 учителів. За освітою педкадри розподіляються так: у 1-4 класах з вищою освітою 57, з незакінченою вищою 228, середньою освітою 5199, з незакінченою середньою 900. У 5-10 класах з вищою освітою 2119, з незакінченою вищою 2492, середньою освітою 781. Не мали відповідної педагогічної освіти в 1-4 класах 900 осіб, у 5-7 – 140 осіб, у 8-10 – 340 осіб. Для вирішення проблеми з учителями, які не мали відповідної педагогічної освіти і не підвищували кваліфікації, вживалися заходи щодо їхнього вступу в 1945-1946 н.р. на заочні відділення відповідних педагогічних закладів освіти. У порядку підготовки до 1945-1946 н.р. по області було підготовлено на різних курсах із підвищення кваліфікації 120 учителів для 1-4 класів і 240 для 5-7 класів.

У 1945 році при Золотоношинському та Лохвицькому педучилищах організовано 8-місячні курси де пройшли навчання 160 осіб. Для підвищення кваліфікації в липні 1945 року організували одномісячні курси для педагогів 1-4 класів, викладачів історії, мови й літератури, математики та фізики. У 1946 році працювали курси перепідготовки для вчителів 1-4 класів при Миргородському та Золотоношинському педучилищах, що були розраховані на 350 осіб [9, арк.17-21].

Протягом 1946-1947 н.р. проводилася кампанія з підвищення кваліфікації педагогічного складу області, що було спровоковано в першу чергу наказом Міністерства освіти УРСР "Про перепідготовку педагогічних кадрів влітку 1946 року" від 6 квітня 1946 року. ОблВНО організувало 8-місячні курси підготовки вчителів 1-4 класів розраховані на 160 чоловік. За наказом заступника міністра освіти УРСР Філіпова від 06 квітня 1946 року ОблВНО організував місячні курси перепідготовки вчителів для 750 чоловік, з них учителів 1-4 класів 350 чоловік, 5-7 класів 400 чоловік. На курси були направлені завідувачі початкових шкіл, директори семирічних та середніх шкіл, інспектори РайВНО та завідувачі РайВНО. За розпорядженням Міністра освіти

УРСР Павла Тичини ОблВНО направив на місячні курси вчителів іноземних мов семирічних та середніх шкіл до Харківського педагогічного інституту. Разом підвищення кваліфікації пройшло 471 вчитель [9, арк.18-21].

Укомплектування шкіл учителями та керівними кадрами в 1947-1948 н.р. згідно інструкції Міністерства освіти УРСР "Про порядок призначення, переміщення та звільнення педробітників", розпочалося з квітня 1947 року за участю завідувачів РайВНО. На початку навчального року всі школи були укомплектовані, за винятком недостачі в деяких семирічних та середніх школах учителів з української та російської мови, математики, історії, які були замінені вчителями з незакінченою вищою освітою.

Порівняно з 1946-1947 н.р. якісний педагогічний склад покращився внаслідок проведення курсів перепідготовки, отримання педагогічної освіти шляхом заочного навчання у педвузах, самостійної роботи над підвищенням свого фахового рівня, заповнення вакантних посад випускниками педагогічних навчальних закладів. Улітку 1947 року курси перепідготовки прослухали вчителі 1-4 класів 70 осіб, учителі 5-10 класів 65 осіб, завідувачів районними педкабінетами 17 осіб. Закінчили заочно: педучилищ 150 осіб, учительських інститутів 62 особи, педінститутів 66 осіб. [10, арк.14]. На кінець року по області працювало 12764 педагога.

Плинність кадрів протягом року була незначна, причинами плинності, вважаємо, стало:

- висунення на вищу посаду 8 осіб;
- переїзд за сімейними обставинами 76 осіб;
- від'їзд на навчання 5 осіб;
- інші причини 12 осіб [10, арк.16].

Обласний відділ народної освіти, керуючись постановами ЦК ВКП (б) і "Про підготовку, добір та розподіл кадрів", у 1948-1949 н.р. провів переміщення кадрів. Таким чином, було заміщено 49 директорів середніх шкіл, які не мали відповідної освіти. До початку 1948-1949 н.р. у школах не вистачало вчителів іноземних мов у кількості 15 осіб. З числа вчителів іноземних мов, що працювали на той момент, без спеціальної освіти було 340 осіб.

Станом на 15.01.1949 року в Полтавській області працювало 13185 учителів. Серед них були 151 вчитель нагороджених значком "Відмінник народної освіти" та 5 Заслужених учителів шкіл УРСР, демобілізованих в Радянської Армії – 2824 осіб.

Стосовно ж підготовки педагогічних кадрів був ряд недоліків. Із 1763 педагогів, що не мали відповідної педагогічної освіти заочно навчалися тільки 1459 учителів, а 309 не навчалися взагалі. Найбільша кількість учителів, що не мали відповідної освіти, була в Решетилівському районі – 83 особи, Градизькому районі – 79 осіб, Козельщинському районі – 66 осіб, Кошенківському районі – 62 особи [10, арк.16-19].

Станом на 01.09.1949 року в області працювало 15306 педпрацівників, на 1879 осіб більше ніж в 1948-1949 н.р. Заочно навчалися 2004 особи, не навчалася – 292 чоловіки. Серед учителів було 8 заслужених учителів, 2337 педагоги нагороджені орденами і медалями УРСР, з них за навчально-виховну роботу 198 осіб, нагороджено значком "Відмінник народної освіти" 151 особу.

Для підвищення кваліфікації ОблВНО організувало літні курси, де навчання пройгли 846 осіб. До Харківського інституту іноземних мов на курси перепідготовки вчителів іноземних мов було направлено 38 осіб, з них: учителів французької мови – 18 осіб, учителів англійської мови – 15 осіб, учителів німецької мови 5 осіб [11, арк.10-12].

До початку 1950-1951 н.р. Полтавщина була забезпечена керівними та педагогічними кадрами, за винятком нестачі в окремих школах вчителів математики та іноземних мов. Усього працювало 16371 педпрацівників. Позитивна динаміка зростання кількості кваліфікованих педагогічних працівників спостерігається в школах райцентрів міського типу (Лубенський, Золотоніський, Гадяцький, Лохвицький, Миргородський) та приміські райони (Карлівський, Ново-Санжарівський, Полтавський). Гірше забезпечені відповідними кадрами віддалені сільські райони (Багачанський, Кишеньківський, Чорнобаївський, Велико-Кринківський, Оржицький, Нехворощанський).

Отже, за час перших повоєнних років 1943-1951 рр. відбулися зміни в педагогічному складі шкіл Полтавської області. Показник загальної кількості вчителів зріс у 2 рази (7790 вчителів). Але тим не менш, аналізуючи статистичні дані по категоріям учителів за освітою, яку вони отримали, необхідно вказати на те, що протягом цього періоду постійно відбувалися коливання показників то в меншу, то в більшу сторону педагогічного складу. Це пов'язано, в перше чергу з постійною плинністю кадрів, які то від'їжджали, то прибували на роботу в область. Також потрібно пам'ятати про кампанію Міністерства освіти та ОблВНО, що зобов'язували педагогів продовжувати освіту та постійно підвищувати кваліфікацію, про що свідчать дані щодо проведення курсів з підвищення кваліфікації.

Проаналізувавши педагогічний кадровий склад області необхідно відзначити, що статистичні дані не повні і неможливо точно визначити, педсклад по категоріям учителів за освітою, яку вони отримали. Відзначимо, що до 1950 року продукується політика досягнення довоєнної кількості педагогічних кадрів, а вже після 1951 року розпочинається процес на зростання кількості педпрацівників.

Джерела та література

1. Кабатченко М. В. Народное образование в СССР. 1917–1967 / М. В. Кабатченко. – М. : Просвещение, 1986. – 187 с.
2. Москалик Г. Ф. Стан розвитку функціонування народної освіти міста Кременчука в післявоєнні роки / Г. Ф. Москалик // Імідж сучасного педагога. – 2007. – № 1/2. – С. 55-56.
3. Осташко О. І. Почесні громадяни міста Кременчука / О. І. Осташко, А. М. Лушакова, О. П. Шаблій. – Кременчук : Видавництво "Кременчук", 2005. – 458 с., іл.
4. Сайдакова Е. И. Вопросы организации всеобщего обучения / Е. И. Сайдакова. – М., 1953. – 201 с.
5. Шемет П. Г. Освіта і виховання на Полтавщині в минулому й сьогодні / П. Г. Шемет. – Полтава, 1991.]. [Бойко А. Історія освіти і просто освіта / А. Бойко // Зоря Полтавщини. – 1991. – № 147 (17847). – С. 4.

6. Кременчук 440 // 36. мат. наук.-практ. конф., присвяченої 440-й річниці заснування міста Кременчука; ред. кол. В. І. Маслак. – Кременчук: ПП Щербатих, 2011. – 278 с.
7. ДАПО. – Ф. 4298. – Оп. 1. – Спр. 9. Річний звіт Обласного відділу народної освіти про роботу шкіл області. – на 20 арк.
8. ДАПО. – Ф. 4298. – Оп. 1. – Спр. 24. Звіт Полтавського обласного відділу народної освіти за роботу середніх, семирічних та початкових шкіл в 1944-1945 учбовому році. – на 69 арк.
9. ДАПО. – Ф. 4298. – Оп. 1. – Спр. 101. Звіт Полтавського обласного відділу народної освіти про роботу початкових, семирічних та середніх шкіл області у 1946-1947 навчальному році. – на 179 арк.
10. ДАПО. – Ф. 4298. – Оп. 1. – Спр. 139. Звіт Полтавського обласного відділу народної освіти про роботу початкових, семирічних та середніх шкіл області у 1947-1948 навчальному році. – на 223 арк.
11. ДАПО. – Ф. 4298. – Оп. 1. – Спр. 184. Звіт Полтавського обласного відділу народної освіти про роботу початкових, семирічних та середніх шкіл області у 1949-1950 навчальному році. – на 133 арк.

Vasilenko D. P. Quantitative characteristics of teaching personnel in schools of Poltava region in the second half of 40s of the XX century

The state of teaching personnel in Poltava region schools in the second half of the 40s of the XX century was analysed in this article. The analyzed data was based on archival materials, concerning the process of providing schools with new teaching field workers. These basic problems, which affect the fluctuations in teaching personnel in Poltava region schools were described in this article.

Key words: education, school, Poltava region, Department of State Education, personnel, teacher.

Василенко Д. П. Кадровое обеспечение педагогического состава в школах Полтавской области во второй половине 40-х годов XX века

Проанализировано кадровое обеспечение в школах Полтавской области во второй половине 40-х годов XX века. На основе архивных материалов проведен анализ данных о процессе обеспечения учебных заведений области новыми педагогическими работниками. Указаны основные проблемы, которые влияли на колебания показателей кадрового состава школ Полтавщины.

Ключевые слова: народное образование, школа, Полтавская область, Отдел народного образования, кадры, учитель.

УДК 94:323.232(093.3)“19”

К. Ю. Жбанова

**АГІТАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ
ОРГАНІЗОВАНОГО НАБОРУ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ РОБІТНИКІВ В УРСР
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1940-х – СЕРЕДИНІ 1980-х рр.**

У статті йдеться про агітаційно-пропагандистську діяльність органів організованого набору та переселення робітників УРСР у другій половині 1940-х – середині 1980-х рр. Простежено основні напрямки інформаційно-ідеологічного впливу з метою міжтериторіального та міжгалузевого розподілу та перерозподілу трудових ресурсів. Проаналізовано значення агітації у використанні державою трудового потенціалу своїх громадян.

Ключові слова: агітаційно-пропагандистська діяльність, інформаційно-ідеологічний вплив, організований набір робітників, трудові переселення сімей.

Організовані набори робітників та трудові переселення сімей – шляхи здійснення міжтериторіального та міжгалузевого перерозподілу трудового ресурсу в СРСР у другій половині XX ст. Поповнення робітничих лав будов та підприємств Донбасу, Придніпровського економічного району, Львівсько-Волинського вугільного басейну, збільшення відсотку працездатного населення південних областей УРСР, цілих земель Казахської РСР й Російської РФСР, лісової промисловості Далекосхідного економічного регіону РРФСР невіддільно були пов'язані з ідеологічними заходами партії та уряду.

Пропагандистська робота партійних органів та організацій із залучення населення до праці висвітлена в низці праць радянських науковців [1]. У цих дослідженнях інформаційно-масові заходи обов'язково перепліталися з соціально-економічними завданнями країни. Одночасно звернули увагу на русифікаційний та асиміляційний характер радянської агітації науковці діаспори Д. Соловей [2], Б. Винар [3].

Після розпаду СРСР розпочався новий етап наукового осмислення історії радянської доби. Не втратили своєї актуальності дослідження процесів використання державою трудового потенціалу своїх громадян та їх вплив на трудову політику незалежної України. Такі студії зорієнтовані на подолання традицій і стереотипів, що продовжують формувати уявлення про радянську систему працевлаштування. Про ключове значення пропаганди у трудовій міграції населення у своїх працях наголошують Ю. Ніколаєць [4], М. Алфьоров [5], В. Скляр [6]. Проте, малодослідженим нині залишається загальний комплекс агітаційно-пропагандистських заходів системи організованого набору та переселення робітників, що протягом другої половини XX ст., аж до розпаду Радянського Союзу, спільно з державними та партійними органами, комсомольськими організаціями здійснювала міжгалузевий та міжтериторіальний розподіл та перерозподіл працездатного населення України.

Організоване трудове залучення населення до праці вперше було випробуване радянською владою у 1930-х рр. при здійсненні індустріалізації [7, арк. 9]. Тоді оргнабір робітників проводився серед жителів сіл примусовими методами і, зрештою, став одним із чинників голодомору 1932-1933 рр., розрухи села, викликані